

Катерина Тулюлюк
(Чернівці)

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗОРОВИХ СЕНСОРИЗМІВ У ЖІНОЧОМУ ТА ЧОЛОВІЧОМУ НАРАТИВАХ

Стаття є спробою розпочати систематизоване вивчення підсистем чоловічого та жіночого мовлення, виявити чи існують дві окремі підсистеми в сфері вживання сенсорних предикатів, встановити особливості мовної й мовленнєвої поведінки людини взагалі, та її гендерних особливостей у сфері використання слів чуттєво сприйманої ознаки в художніх творах, зокрема кольороназв.

Ключові слова: сенсорні слова, сенсоризми, художній текст, чоловіче та жіноче мовлення, гендерні ознаки.

Статья является попыткой начать систематизированное изучение подсистем мужской и женской речи, обнаружить существуют ли две отдельных подсистемы в сфере употребления сенсорных предикатов, установить особенности языкового и речевого поведения человека вообще, и ее гендерных особенностей в сфере использования сенсорных слов в художественных произведениях, в частности слов цветообозначения.

Ключевые слова: сенсорные слова, сенсоризмы, художественный текст, мужская и женская речь, гендерные признаки.

The article is an attempt to begin the systematized study of the male and female speech subsystems, to discover whether two separate subsystems in the sphere of the sensory predicates using exist, to set the linguistic features and man speech peculiarities in general, and its gender features in literary works, in particular words denoting colour.

Key words: sensory vocabulary, sensorisms, literary text, male and female speech, gender features.

Духовне життя людини отримує предметне відображення не тільки в промислово-матеріальній діяльності, в соціальному аспекті буття та характерних рисах характеру певної людини, але і відображається в манері викладання своїх думок, в мовній репрезентації свого внутрішнього ества, в більш широкому розумінні можна стверджувати про відображення всього в текстах, що породжує автор. Весь текст художнього твору просто насичений та пронизаний елементами світогляду притаманного автору, елементи, які відображають специфіку його мислення, бачення, сприймання. Це все відбивається в характерній мовленнєвій поведінці конкретного автора. Аналізуючи тексти, ми можемо спостерігати тенденцію до конкретного ходу викладання думок, в яких чітко можна прослідкувати світ самого автора, його цінності, його пріоритети, ідеали та цінності. Мова несе дві основні функції. По-перше, за допомогою мови ми формуємо свій досвід. Так у нас з'являються переконання,

цінності, погляди, світогляд. По-друге, ми використовуємо мову для того, щоб передавати нашу модель світу один одному. Тобто за допомогою слів ми висловлюємо і доносимо до співрозмовника свою точку зору, свої думки, переконання – свій досвід.

Протягом останніх десятиліть спостерігається поділ мовної особистості автора на мовну особистість чоловіка та мовну особистість жінки [4, с. 100] (тобто гендерний поділ), процеси мислення чоловіків та жінок дістають відбиток в особливостях їх мовлення. Гендерні дослідження належать до напрямку, який набув стрімкого розвитку протягом останніх десятиліть. Студії гендерної спрямованості проводяться в царинах психології, філософії, біопсихології та лінгвістики. Гендерний аналіз був започаткований у 70-х роках ХХ століття у британській (М. Адлер, Р. Макаулей, С. Ромейн) та американській лінгвістиці (Д. Камерон, Р. Лакофф). Протягом останнього десятиріччя гендерна проблема активно досліджується у вітчизняному (О.Л. Бессонова, О.Л. Козачишина, А.П. Мартинюк, К.В. Піщікова, О.М. Холод та ін.) і в російському (О.І. Горошко, А.В. Кириліна, В.В. Потапов та ін.) мовознавстві. Проте досліджувана проблема в сучасній лінгвістичній парадигмі не вичерпана. Велика кількість праць, присвячених гендеру, дає можливість констатувати, по-перше, що початковий етап становлення цього напрямку в українському та російському мовознавстві вже завершився, про що свідчать приклади узагальнення та систематизації гендерних робіт. По-друге, було зроблене важливе спостереження онтологічного характеру, яке не викликає сумніву попри всі розбіжності у поглядах представників цієї галузі: парадоксальність гендеру як феномена в мові полягає в тому, що практично у всіх лінгвістичних дисциплінах є місце для його вивчення – будь то семантика, соціопсихолінгвістика, теорія дискурсу й комунікації. За влучним висловленням О. І. Горошко, всі мовні структури та розділи лінгвістики можна "пропустити" крізь "гендерні лінзи" [4, с. 98]. Гендерний фактор відіграє важливу роль у термінах мовної картини світу. Гендерні особливості сучасної англо-мовної прози вже нараховують певне число робіт, є спроби виявлення загальнолінгвістичних особливостей чоловічих та жіночих персонажних характеристик у творах письменників і письменниць. Але цікавим для дослідження є специфіка вживання сенсорних предикатів у мовленні самих письменників-чоловіків і письменниць-жінок.

Актуальність дослідження полягає в встановленні особливостей мовної й мовленнєвої поведінки людини взагалі, та її гендерних

особливостей у сфері використання слів чуттєво сприйманої ознаки в художніх творах. *Зв'язок із науковими завданнями:* дане дослідження виконується в межах комплексної теми „Семантичні, синтагматичні та парадигматичні властивості різнорівневих одиниць в германських мовах”, яка розробляється кафедрою германського, загального та порівняльного мовознавства Чернівецького національного університету. *Метою дослідження є* виявити специфіку і відмінність вживання сенсорних предикатів зорової семантики, зокрема кольороназв в чоловічому та жіночому наративах. Для досягнення поставленої мети в роботі розв'язуються конкретні *завдання:*

- визначити роль сенсорної лексики у відображенні авторської мовної картини світу;
- прослідкувати специфіку функціонування зорових сенсоризмів (зокрема в даній статті розпочати аналіз кольороназв) крізь призму гендеру.

Н. Д. Арутюнова включає слова, сенсорної лексики до сфери ”людської семантики”, куди входять всі слова, що мають непередметне значення [1, с. 175]. Сукупність предикатних значень велика та різноманітна. Предикати першого ступеня можуть означати фізичні якості предмета (його колір, форму, розмір тощо – все, що може стати об'єктом чуттєвого сприйняття), його просторову орієнтацію, механічні дії осіб та сил природи, діяльність людини, її душевний стан, фізичні відчуття, поведінку, емоційні реакції. Відрізняючись за сферами свого вжитку та джерелом відповідно до певного способу пізнання), предикатні слова дуже різноманітні і за своїми семантичними властивостями. Оскільки всі предикатні значення орієнтовані на людину, вони формуються в залежності від ”каналів зв'язку” людини зі світом, від того, якому способу сприйняття (пізнання) відповідає значення слова. Семантика предикатів не тільки співвідноситься з певним способом сприйняття світу, але й відзначається, в залежності від цього, деякою специфікою. Це особливо помітно в предикатах, що позначають чуттєве сприйняття об'єктів дійсності. Сприйняття об'єктів дотиком (touch), смаком (taste) та нюхом (smell) спрямовані переважно на виявлення статичних властивостей об'єктів дійсності. Предикати пов'язані з цими поняттями – переважно прикметники – статичні та семантично прості; до структури їхнього значення входить вказівка на одну основну: ознаку soft (м'який), fluffy (пухнастий), bitter (гіркий), sour (кислий), sweet (солодкий),

pungent (різкий), cold (холодний), hot (гарячий), warm (теплий), cool (прохолодний), smooth (гладенький), rough (грубий), loud (голосний), quiet (тихий), odorous (запашний).

Слухове сприйняття відповідає тільки динамічному аспекту картини світу. Воно збагачує мову переважно процесуальними дієсловами (to sound – звучати, to moan, to groan – стогнати, to hush – замовчати, to tinkle – дзвеніти). Семантика таких предикатів часто створюється за допомогою вказівки на суб'єкт, зняряддя та спосіб здійснення дії [1, с. 178].

Зорове сприйняття світу може охоплювати як статику, так і динаміку. Статичні предикати мають переважно одну ознаку: вони фіксують або колір, форму, розмір предмета або його відношення до світла. Динамічні предикати, навпаки, означають механічні дії, описують предмет та синтезують цілий комплекс ознак.

Серед значень пов'язаних з чуттєвим сприйняттям, найбільш розвиненим і диференційованими є понятійні еквіваленти зорових відчуттів. Сприйняття світу зором відіграє вирішальну роль у розвитку та формуванні понятійної сфери та, відповідно, мовної семантики. Величезний відсоток предикатної лексики охоплює якості саме тих об'єктів дійсності, що сприймаються зором. Зорова семантика досить чітко розчленована, в той час як значення, пов'язані із сприйняттям дійсності нюхом та смаком, переважно дифузні, внутрішньо нечіткі. Людина не дуже просунулася в розкладанні на елементи подібних відчуттів. Наприклад, досить важко сформулювати ознаку, що відрізняє смак вишні від смаку яблука чи груші, а запах троянди – від запаху череди та полину. Лексика, що описує результати незорового сприйняття, досить бідна.

Сенсорна лексика, що є складовою частиною лексичної системи будь-якої мови і яка означає поняття, пов'язані з чуттєвим сприйняттям, відіграє важливу роль у відображенні дійсності, у формуванні мовної картини світу. Кожний авторський твір збагачений словами, що належать до поля чуттєво сприйманої якості. Воно включає п'ять мікрополів, які відповідають п'яти видам чуттєвого сприймання. „Відповідно до 5 видів чуттєвого сприйняття (sense perception). Лексико-семантичне поле сенсоризмів можна поділити на 5 мікрополів: якості, яка сприймається зором, слухом, дотиком, нюхом, смаком (sight, hearing, touch, odour, taste). В ході такого процесу максимально абстрактне поняття замінюється більш конкретними частинами поля. Мовні одиниці,

що складають конкретну мовну основу мікрополів, позначаються термінами: позначення світла, кольору, звуку, смаку, тактильна лексика і одоризми” [3, с. 9].

Якщо аналізувати мову авторів, фокусуючи увагу не тільки на змістові, але і на формі, можна помітити, що вони вживають різні **сенсорні** предикати. Для сприйняття навколишнього світу у всіх людей існують 3 канали: візуальний (очі), аудіальний (вуха) і кінестетичний (органи дотику і нюху). Тобто ми отримуємо інформацію "на око", на слух і на комплекс почуттів (запахи, смак, тілесні відчуття). Однак у кожної людини якийсь один канал виражений сильніше, а інші слабше. В реальному житті візуал опише щось за допомогою візуальних предикатів: “бачити”, “наочно”, “блищить”, “яскравий”, “величезний”, “кольоровий” та ін. Аудіал розповість, використовуючи такі **слова**, як “говорити”, “чутно”, “голосний”, “ритмічний”, “свистячий”, “мелодійний” та ін. Відповідно типам первинної репрезентативної системи люди використовують у мові слова і фрази, які мають сенсорну основу. Логічно припустити, що якщо автор повністю відображає притаманний йому світогляд у своїх художніх творах, хід його мислення в усному мовленні має співпадати з викладом думок у писемному вигляді, тобто якщо у автора переважає одна з первинних репрезентативних систем (домінуюча система сприйняття) в буденному житті, він відтворить і проявить це в своїх художніх творах. Питання про існування преференції у використанні тих чи інших мовних сенсорних засобів чоловіками і жінками в письмовій мові є досить цікавим для дослідження.

У статті ми розглянемо мікрополе якості, яка сприймається зором, приділимо увагу палітрі назв кольорів та їх відтінків. Для зображення стану навколишнього середовища, який часто є віддзеркаленням емоційного стану ліричного героя, письменники використовують загальноживані кольороназви, а також створюють власні, індивідуально-авторські, які є яскравими засобами передачі особливостей авторського світосприйняття. Кольороназви характеризуються місткою семантичною структурою та великою стильовою активністю в художньому тексті. Залежно від авторського задуму, вони не тільки характеризують і відтворюють барви денотата, але й відкривають глибинні емоційно-експресивні нюанси. Розглянемо палітру кольорів в творах “Райдуга” Герберта Лоуренса та “Значимі люди” Кетлін Норіс і спробуємо порівняти якісні відмінності вживання кольороназв при описі навколишнього середовища, людей та подій в їх в творах.

У романі Лоуренса "Райдуга" сонячне світло, пропущене крізь призму, розкладається на кольори райдуги. Ахроматичні кольори представлені прикметниками: *whiteblack, hoary, pale, snowy, silvery, silver, grey, ashy, palled*.

Відтінки кольорів подані складними і похідними прикметниками: *blood-red, red-hot, purple-red, hoary-silver, silver-white, silver-gleaming, silvery-bluish, whitish-steely, purplish, bluish, greenish, grayish, pinkish, etc.*; складними прикметниками, до складу яких входять інші слова: *brown-haired, dark-faced, blue-eyed, white-robed, dark-dilated, etc.* У романі Лоуренса блакитний і золотисто-жовтий кольори допомагають розкрити душевну гармонію героїв: *flaming yellow and orange, red glare; yellow glowing; a flush of rose; rose... burned, fused to flame; burning blue; the berries shone red and twinkling*. У творі можна знайти також індивідуально-авторські прикметники на позначення кольору (*ashen-grey*). Твір Кетлін Норіс не такий насичений різноманітністю кольорів. Наприклад, навіть порівняти вживання спектру кольорів зеленого кольору. Окрім позначення самого кольору *green* в творі "Райдуга" є відтінки *emerald, olive*. В творі "Значимі люди" ми не спостерігаємо розмаїття кольорів при описі речей та подій. Навіть при описі квітів відчутна різниця. У Лоуренса при описі квітів акцент робиться на колір: *purple-red button chrysanthemums, bright yellow little chrysanthemums*, а у Кетлін Норіс квіти постають більше не у спектрі кольорової гами сприйняття. Автор надає перевагу відображенню квітів за допомогою сенсоризмів інших мікрополів: *shabby marguerite, pungent marigold, shaggy yellow grass, wet, sweet violets, starved and straggling flowers*.

Кожний колір людина пов'язує з певними емоціями. Кожна емоція має своє місце в кольоровому спектрі, тобто кожна емоція відповідає певному кольору. Кожний колір викликає відповідно чітко визначену емоцію. Це яскраво прослідковується в творі Лоуренса. Він постійно описує емоції героїв надаючи перевагу відображенню емоційного стану героїв в кольорах. Наприклад, кольорова гама світанку в передостанньому розділі асоціюється з райдугою і передає опосередковано щасливі хвилини Урсули і Антона (райдуга щастя, райдуга кохання): *"The light grew stronger, gushing up against the dark sapphire of the transparent night. The light grew stronger whiter, then over it hovered a flush of rose. A flush of rose, and then yellow, pale, new-created yellow... The rose hovered and quivered, burned, fused to flame, to a transient red, whilst the yellow urged out in great waves,*

thrown from the ever increasing fountain, great waves of yellow, flinging, into the sky, scattering its spray over the darkness, which become bluer and bluer, paler, till soon it would itself be a radiance, which had been darkness... It has so beautiful, so perfect, and so unsullied" [7]. Словоліній вже емоційно забарвлене, воно виражає наше відношення до нього. В творі "Райдуга" золотистий та жовтий кольори символізують позитивні почуття, спокій гармонію: *the dim blue-and-gold of a hot, sweet autumn... The sky was blue and sweet, the yellow leaves [7].* Оригінальними є індивідуально-авторські прикметники на позначення кольору у Д. Лоуренса, наприклад *maidenblush roses*. Номінація власне не кольоративної семантики несе в собі вказівку на колір.

Кетлін Норіс описує атмосферу спокою більше використовуючи одоризми та тактильні слова: *house was warm and smelled of wet woollens; the whole neighbourhood exhaled an odour of dried pepper and roped onion; the day was dreamy and the air hotly aromatic under the peppers and poplars and eucalyptus; it smelled pleasantly of stored foods, apples and bread, and of scrubbed wood, and of sunshine captured; sweet, sickening smell of the hot coffee [6].*

Дана стаття є спробою розпочати систематизоване вивчення підсистем чоловічого та жіночого мовлення, виявлення чи існують дві окремі підсистеми в сфері вживання сенсорних предикатів. Зокрема розпочато дослідження слів, що належать до лексико-семантичного поля ознак сприйманих зором. На даному етапі розпочато аналіз кольороназв в творах двох авторів. В подальшому дослідженні будуть проаналізовані твори інших авторів ХХ століття. Зробити остаточні висновки щодо функціонування зорових сенсоризмів в чоловічому та жіночому нарративах ще не до речно. Хоча тенденція щодо сприймання та відображення почуттів героїв та навколишнього середовища за допомогою зорових сенсоризмів більше прослідковується в чоловічому мовленні, автор-жінка надає перевагу одоризмам, словам, що належать до лексико-семантичного поля слух та дотик.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аругюнова Н.Д. К проблеме функциональных типов лексического значения / Н.Д. Аругюнова // Аспекты семантических исследований. – М. : Наука, 1980. – С. 155–249.
2. Борисенко Н. Д. Гендерный аспект репрезентации персонажей речи в английских драматических произведениях конца XX столетия : автореф. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / Н.Д. Борисенко – К. : 2003. – 20 с.

3. Волошина О.В. Роль сенсорної лексики у створенні художньої образності (на матеріалі англійської прози) : автор. дис. канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / Оксана Володимирівна Волошина. – К., 1994. – 24 с.
 4. Горошко Е. И. Языковое сознание : гендерная парадигма / Елена Игоревна Горошко. – Москва–Харьков : ПД "ИНЖЕК", 2003. – 437 с.
 5. Мостепаненко Е.М. Свет в природе как источник художественного творчества / Е.М. Мостепаненко // Художественное творчество. – М., 1986. –76 с.
 6. Похилевич Т.Д. Символіка і колоротивна лексика у романі Лоуренса Д.Г. “The Rainbow” / Т.Д. Похилевич // Іноземна філологія. – Львів, 1992. – Вип. 104. – С. 121–128.
- ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ
7. Kathleen Norris. Certain People of Importance. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bored.com/ebooks/American_Literature.html
 8. Lawrence D.H. The Rainbow. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ebooks.adelaide.edu.au>

**Худик Катерина
(Чернівці)**

ОСОБЛИВОСТІ КОМПОЗИЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ АНГЛІЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ

Досліджуються особливості національної специфіки та композиційної структури англійської народної казки.

Ключові слова: народна казка, фольклор, етнос, фольклорна картина світу, композиція.

Исследуются особенности национальной специфики и композиционной структуры английской народной сказки.

Ключевые слова: народная сказка, фольклор, этнос, фольклорная картина мира, композиция.

The article focuses on the problem of national specifics and composition of the English folktales.

Key words: folk tale, folklore, ethnos, national specifics in composition.

У сучасній лінгвістиці поняття “фольклор” розуміється як частина народної культури і тлумачиться як колективна, заснована на традиціях, творчість груп чи індивідів, зумовлена надіями і сподіваннями спільноти як адекватне вираження її культурної та соціальної самобутності, а фольклорні зразки та цінності передаються усно, шляхом імітації та письмово [3, с.538]. Стосовно ж до розуміння жанру казки як художнього тексту в зарубіжному фольклорознавстві існує не один, а кілька підходів. Англійські дослідники – К. Бріггс (K. Briggs), С. Томпсон (S. Tompson),